

Med STN på seter og egenforedling kan melkeprodusenten oppnå et høyt dekningsbidrag. Foto: N. Svartedal

Driftsopplegg og lønnsomhet i kombinert melk- og kjøttproduksjon med bevaringsverdige storferaser

Aktiv drift er avgjørende for at kunnskapen om hold av de bevaringsverdige storferasene opprettholdes og videreføres. Lønnsomhet i produksjonen er en viktig forutsetning for at bøndene skal benytte de bevaringsverdige rasene.

Landbruksøkonomer i NIBIO har undersøkt hvordan ulike tilpasninger i driftsopplegg slår ut på lønnsomheten i kombinert melk- og kjøttproduksjon med bevaringsverdige storferaser. Målet var å identifisere de viktigste faktorene knyttet til valg av rase, og å se på hvordan ulike tilpasninger i driftsopplegg påvirker økonomien.

KJENNETEGN FOR BESETNINGER MED BEVARINGSVERDIG STORFE

De bevaringsverdige storferasene har lavere produksjon enn ikke-bevaringsverdige raser. De bevaringsverdige storferasene er overrepresentert på garder med små og mellomstore besetninger, setring, utmarksbeite, økologisk drift og blant de som driver

med lokal foredling av melk. Bruken av de bevaringsverdige storferasene har imidlertid endret seg i takt med at populasjonene har økt. Antall avlskyr av de bevaringsverdige storferasene har mer enn doblet seg de siste 10 årene, og denne økningen har skjedd i ammekuproduksjon. I 2022 stod 75 % av alle avlskyr av de bevaringsverdige storferasene registrert som ammekyr.

LØNNSOMHETSKALKYLER

Det er utarbeidet lønnsomhetskalkyler for seks utvalgte driftsopplegg med kombinert melk- og kjøttproduksjon (Tabell 1). Kalkylene er konstruert for å vise forskjeller mellom rase- og driftsopplegg. Tallene som er brukt til å konstruere eksempelbrukene er hentet fra driftsgranskingene, slaktestatistikk og tidligere rapporter, og er kalibrert med oppgaver fra informanter i dette prosjektet. Dersom annet ikke er oppgitt er kalkylene knyttet til et eksempelbruk i Oppdal, Trøndelag. For å gjenspeile usikkerhet knyttet til grovfôrkostnaden, er det laget kalkyler for melkeproduksjon med en høy og en lav grovfôrkostnad.

Tabell 1. Utvalg av driftsopplegg til konstruksjon av kalkyler (STN er Sidet trønderfe og nordlandsfe).

Kombinert melk- og kjøttproduksjon
NRF
STN
STN med seterdrift
STN med seterdrift og egenforedling
STN, med høy grovfôrkostnad
STN, med lav grovfôrkostnad

DEKNINGSBIDRAG PER ÅRSKU OG PER BESETNING

Det er utarbeidet dekningsbidragskalkyler pr individ, som deretter brukes i en analysemodell for hele besetningen. Dekningsbidrag er definert som produksjonsinntekter (inkludert tilskudd per dyr) minus de variable kostnadene. I analysemodellen inkluderes tilskudd som gis for hele besetningen og de faste kostnadene trekkes fra.

FORUTSETNINGER FOR KOMBINERT MELK- OG KJØTTPRODUKSJON

Besetningene i kalkylene er antatt å være små. Det er satt opp en begrensning på 50 tonn melkekvote og 15 plasser i fjøset for mindre raser. Melkeknoten og avdrått per dyr bestemmer hvor mange årskyr det er plass til i produksjonen. Kalkylene regner også med eget påsett og framføring av ungdyr til slakt. Begrensningen gir plass til relativt flere dyr i kalkylene med bevaringsverdige storferaser enn kalkylene med NRF. Dette slår ut på produksjonsinntektene, og viser driften med bevaringsverdige dyr relativt mer lønnsom enn den ville være i drift med større produksjonsomfang.

Tabell 2 viser forutsetninger for kalkylene i kombinert melk- og kjøttproduksjon. For NRF-besetningen med en avdrått på 8 000 blir besetningen på seks årskyr. Det er relativt få NRF-besetninger som er så små. På den andre side er disse besetningene trolig mest aktuelle for omlegging til bevaringsverdige storferaser. Her tenkes det både i forhold til arbeidsmengde, arealtilgang og at besetningen trolig står i bås fjøs med tilhørende løsdriftskrav.

Mjølking på seter gir høyere kostnader til utstyr, men tilskudd til utmarksbeite og setring veier opp. Selv om man ikke videreforedler melka, kan denne driftsformen gi et høyere dekningsbidrag enn drift uten setring. Foto: N. Svartedal

Egenforedling av melk er lønnsomt, men også svært arbeidskrevende for produsenten. Foto: N. Svartedal

Tabell 2. Forutsetninger for kalkyler kombinert melk- og kjøttproduksjon.

	NRF	STN	STN med seter	STN seter og egenforedling	STN høy grovfôrkostnad	STN lav grovfôrkostnad
Antall årskyr	6	11	11	11	10	11
Antall ungdyr	9	3	3	3	4	3
Arealkrav per årsku	12	10	7	7	10	10
Bruk av utmark	Nei	Nei	Ja	Ja	Nei	Nei
Bruk av setring	Nei	Nei	Ja	Ja	Nei	Nei
Egenforedling	Nei	Nei	Nei	Ja	Nei	Nei
Kraftfôrprosent	29 %	19 %	15 %	15 %	22 %	19 %

DEKNINGSBIDRAG FOR KOMBINERT MELK- OG KJØTTPRODUKSJON

Produksjonsinntekter

Produksjonsinntektene og dekningsbidraget per årsku er høyest for NRF, grunnet høyere avdrått både på melk og kjøtt, og bedre betaling for kjøttet i form av bedre EUROP-klassifisering. De samlede produksjonsinntektene er likevel høyere for besetningen med STN, fordi det er plass til flere kyr innenfor kvote- og plassbegrensningene.

I kalkylene med seterdrift og egenforedling er det regnet med bruk av utmarksbeite, og disse driftsoppleggene får utmarksbeite- og setertilskudd. Kalkylen med egenforedling har høyest produksjonsinntekter grunnet høyere produktpris på både melk og kjøtt.

I kalkylen med høy grovfôrkostnad regnes det med at en del av grovfôret erstattes med kraftfôr. Det er derfor regnet med noe høyere avdrått på melk, og med kvote som avgrensefaktor gir det rom for en årsku mindre enn de andre kalkylene der avdråttene er lik. Dermed er det lavere totale produksjonsinntekter og tilskudd i kalkylen med høy grovfôrkostnad.

Variable kostnader

De variable kostnadene omfatter kostnader til fôr, samt veterinærtjenester og forbruksmateriell. I kalkylene for de bevaringsverdige rasene er det regnet med et fôrkrav per årsku for hold av okse, for de andre rasene er det regnet med semikostnader. De variable kostnadene per dyr er høyere for NRF enn STN, men det er flere dyr i STN-kalkylen som det

Bruk av utmark slår positivt ut i kalkylene grunnet økt tilskudd og redusert kostnad på fôr som skal dyrkes og høstes. Foto: A. Holene

regnes variable kostnader på. For kalkylene med seter er det regnet lavere variable førkostnader ettersom flere førenheter hentes i utmarka. I kalkylen med seter og egenforedling er det medregnet kostnader på nedskjæring av kjøtt som blir foredlet.

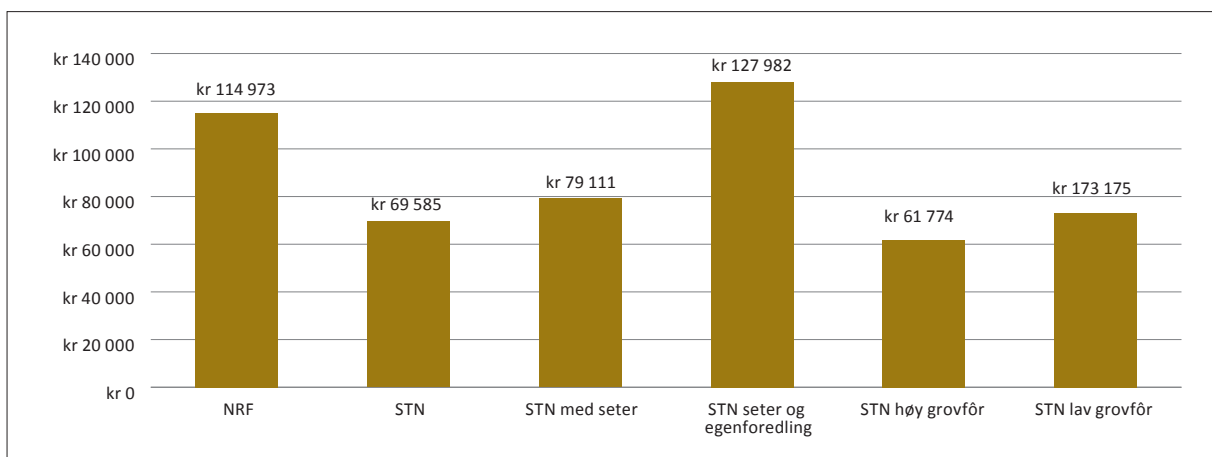
Dekningsbidrag

Figur 1 viser dekningsbidrag per årsku, og figur 2 viser dekningsbidrag for besetningen samlet. Dekningsbidraget per årsku viser hvor mye hver årsku bidrar med for å dekke de faste kostnadene, rentekrav og familiens arbeidsfortjeneste. Dekningsbidraget per årsku er høyest for NRF sett bort ifra kalkylen med STN med seter og egenforedling. Dekningsbidraget fra besetningen samlet er derimot ikke mye høyere enn for STN- besetningene, grunnet avgrensning i antall dyr. Kalkylen med egenforedling er desidert høyest, både i dekningsbidrag per årsku og totalt for besetningen.

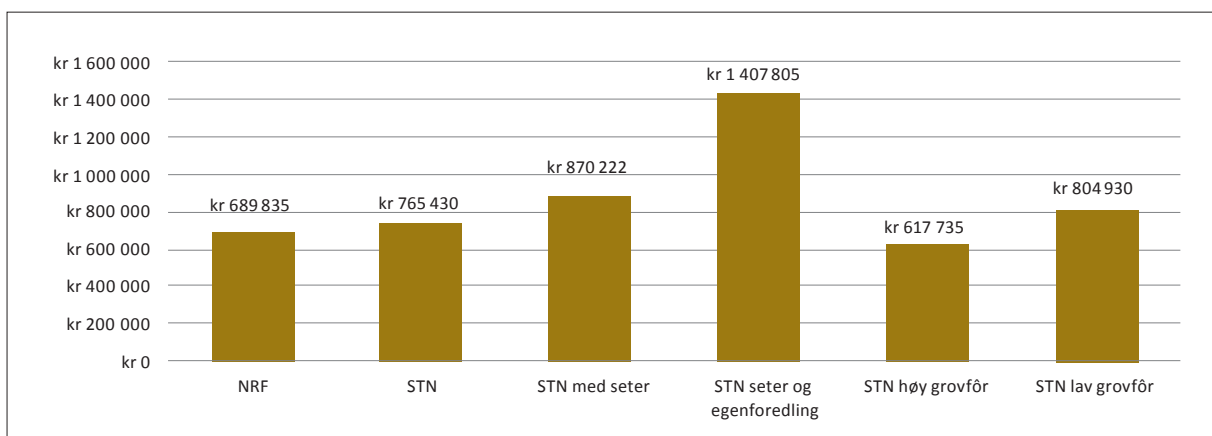
RESULTAT FØR AVSKRIVINGER VED KOMBINERT PRODUKSJON

De faste kostnadene (unntatt avskrivninger) trekkes fra dekningsbidraget for å få resultat før avskrivning. Resultatet før avskrivninger skal dekke avskrivninger, rentekrav og vederlag for familiens arbeidsinnsats. Resultat før avskrivning vises i figur 3.

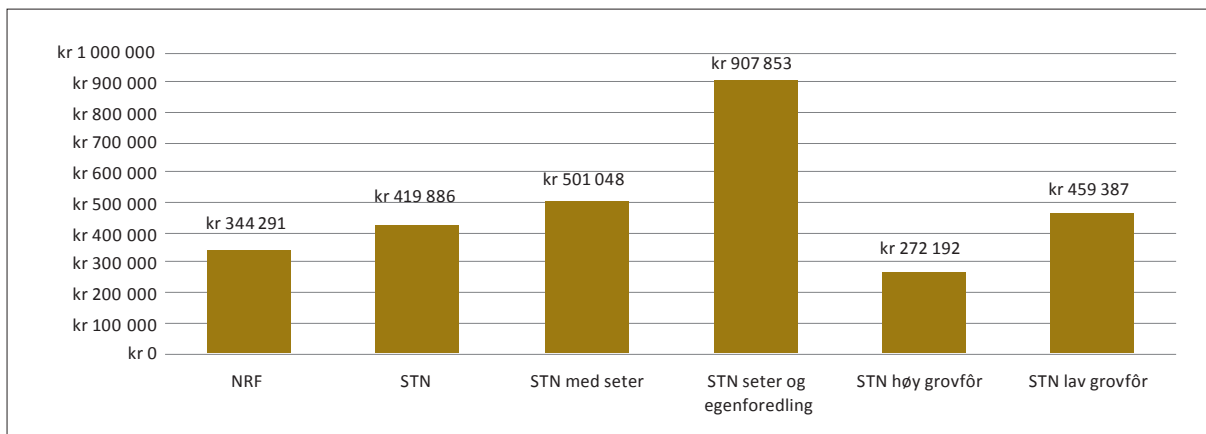
For kalkylene med seter er det regnet 50 % høyere vedlikehold av maskiner/redskaper og bygninger. For kalkylen med egenforedling er det regnet med 120 % høyere arbeidsforbruk og 100 % høyere strømforbruk. Det er også regnet med investering i ysteredskaper. Likevel kommer kalkylen for egenforedling best ut, grunnet høyt dekningsbidrag. Med dette alternativet kombineres flere tilskudd både til bevaringsverdige raser, seterdrift og utmarksbeite.

Figur 1. Dekningsbidrag pr årsku, i kombinert melk- og kjøttproduksjon.

Figur 2. Dekningsbidrag for hele besetningen, i kombinert melk- og kjøttproduksjon.

Figur 3. Resultat før avskrivninger, i kombinert melk- og kjøttproduksjon.

OPPSUMMERING AV RESULTAT

Bevaringsverdige raser har lavere avdrått enn de kommersielle rasene, men i kalkylene for melkeproduksjon er det plass til flere dyr innenfor kvoten og dermed flere dyr som får tilskudd. Bruk av utmark slår positivt ut i kalkylene grunnet økt tilskudd og redusert kostnad på fôr som skal dyrkes og høstes.

Kalkylene viser at dekningsbidraget fra den enkelte årsku er høyest for NRF i melkeproduksjon. At dekningsbidraget er lavere for de bevaringsverdige

rasene betyr at lavere variable fôrkostnader ikke veier opp for lavere inntjening fra produksjonen. NRF i melkeproduksjon får likevel lavere totalinntekt enn STN når en tar hensyn til tilskudd og antall dyr i besetningen. Dette kommer av at det er plass til færre kyr av NRF innenfor kvoten og plassen i fjøset.

Det er viktig å notere at den sterke effekten av tilskuddene er sterkt styrt av besetningsstørrelsen og begrensningene i produksjonsomfang som er satt i kalkylene. Disse kunne vært justert opp, men etter-

Det er i små og mellomstore besetninger vi finner de fleste bevaringsverdige storferasene. Derfor er besetningene og produksjonsomfanget i kalkylene mindre enn landsgjennomsnittet. Foto: N. Svartedal

som det vurderes som mest aktuelt med bevaringsverdige raser i de mindre besetningene, har man valgt et lavt produksjonsomfang. Dersom en justerer opp kalkylene med større produksjon, vil en komme opp i dyretall der husdyrtilkuddene flater ut eller satsene per dyr er lavere, og effekten av tilskuddene som andel av produksjonsinntekter blir da lavere.

BEDRE LØNNSOMHET, MEN MYE MANUELT ARBEID

Egenforedling

For å oppnå bedre lønnsomhet med de bevaringsverdige rasene, kan en holde de faste kostnadene nede eller øke dekningsbidraget ved bl.a. å ta en høyere produktpris. Det vurderes som en god mulighet for økt lønnsomhet å foredle produktene selv, men dette må vurderes opp mot ønsket arbeidsinnsats og krav til godtgjørelse for arbeid.

En ulempe ved denne strategien er også at den krever langt mer arbeid fra brukeren, særlig for ysting av melk. Dette er trolig også grunnen til at flere driver med egenforedling av kjøtt enn melk, ettersom dette er mindre arbeidskrevende, spesielt ved innkjøp av slakte- og nedskjæringstjenester. Det kreves også kunnskap og investering i utstyr, i tillegg til arbeid med markedsføring og logistikk rundt salget. Den høye prisen en kan hente i markedet er også avhengig av at det er et begrenset tilbud av disse varene.

Lave faste kostnader

De små besetningene med bevaringsverdige raser har relativt gode muligheter for å holde de faste kostnadene nede. De mindre dyrene passer bedre inn i små, eldre fjøs. Med relativt små besetninger kan en også belage seg på mer manuelle løsninger enn dersom en har større besetninger, der manuelle løsninger kan bli mer krevende. Dette gjelder både praktiske innretninger i fjøset, skraping og ved melking. Ved bruk av utmarksbeite som ikke ligger ved gården, er det også en fordel med en mindre besetning for enklere forflytning av dyrene.

Ulempen ved de lave faste kostnadene er selvsagt en lavere grad av mekanisering og dertil flere manuelle prosesser som produsenten må håndtere. Dette gir et høyere arbeids- og timeforbruk.

FORFATTERE:

Hanne Margrete Johnsen og Anna Holene